

بررسی حوزه های مختلف گردشگری و نقش آنها در توسعه اقتصادی استان فارس

۱. مقدمه

صنعت گردشگری یکی از مهم ترین خدمات پول ساز و اشتغالزا در جهان کنونی است که از آن به منزله «صادرات نامرئی» نام می برند. کشورها با این صنعت بدون وارد کردن کالا یا خدماتی که نیازمند ایجاد تغییرات برای صادرات و کسب درآمد باشد و بدون هیچ گونه عملیات واسطه ای و هزینه ای، برای کشور درآمد ارزی فراوانی کسب می کنند. بر اساس برآوردهای سازمان جهانی گردشگری، صنعت گردشگری مهم ترین رشته در سال ۲۰۲۰ با درآمدی بالغ بر ۲ تریلیون دلار و با ۱/۵ میلیارد جهانگرد، در توسعه اقتصادی کشورها نقش اول را خواهد داشت. امروزه گردشگری مهم ترین کالای تجاری و شاخص رفاه و سبک زندگی است که به ویژه در کشورهای در حال توسعه مورد توجه است.

کشور ایران از قطب های مهم گردشگری در جهان به شمار می رود و با برخورداری از سابقه ی دیرین تمدن و فرهنگ، طبیعت و شرایط اقلیمی گوناگون و عوامل دیگر، در جایگاه مناسب نقاط پرجاذبه ی گردشگری در سطح آسیا و بین المللی قرار دارد. ایران به لحاظ جاذبه های گردشگری، تنوع گردشگری و تنوع صنایع دستی به ترتیب جزو کشور ۵، ۱۰ و ۳ اول جهان است. در استان فارس بر اساس روند تقاضا به ویژه در کشورهای منطقه و همجوار، تمرکز خاص بر سایر انواع گردشگری بویژه گردشگری مذهبی، گردشگری سلامت، گردشگری غذا، گردشگری سبز و اکوتوریسم، بیش از پیش مورد توجه قرار گرفته است. تقاضا برای هر کدام از حوزه ها نقشی مهم و تاثیر گذار در توسعه اقتصادی استان خواهند داشت.

۲. اهمیت صنعت گردشگری در توسعه اقتصادی کشورها

صنعت گردشگری بخش مهمی از اقتصاد کشورهاست و دولت ها همواره تلاش می کنند که فعالیت های توسعه ای و سیاست های خلاقانه ای برای ایجاد یک صنعت گردشگری توسعه یافته، رقابتی و پایدار داشته باشند. صنعت توریسم نقش کلیدی در ایجاد شغل، درآمد صادراتی و ارزش افزوده داخلی ایفا می کند. در سال ۲۰۱۴ در کشورهای عضو OECD به طور متوسط صنعت توریسم دارای سهم مستقیم ۴/۱٪ در GDP، ۵/۹٪ در اشتغال و ۲۱/۳٪ در صادرات خدمات بوده است. همچنین تخمین زده شده که حدود ۸۰٪ از صادرات صنعت گردشگری به ارزش افزوده تبدیل می شود. این صنعت علاوه بر ارزآوری، می تواند نقش ارزنده ای در رشد ملی کشور داشته

باشد؛ و با ایجاد یک سلسله فعالیت‌های جدید در جامعه، موجب فعال شدن سایر بخش‌های اقتصادی خواهد شد چراکه بخش‌های حمل و نقل، مواد غذایی، سوخت و انرژی، صنایع دستی و بخش‌های ساختمانی به تبع فعالیت‌های جهانگردی رونق خواهد یافت. گردشگری عامل مهمی در توزیع عادلانه و متعادل ثروت در مناطق مختلف یک کشور و پخش توزیع سرمایه‌های این صنعت و درآمدهای آن در جای جای یک سرزمین است توسعه صنعت گردشگری برای کشورهای در حال توسعه که با معضلاتی چون نرخ بیکاری بالا، محدودیت منابع ارزی و اقتصاد تک محصولی مواجه‌اند، می‌تواند از اهمیت فراوانی برخوردار باشد.

۳. جایگاه استان فارس در گردشگری

استان فارس سرزمینی با گستره جغرافیایی وسیع، تنوع آب و هوایی و شرایط زیست محیطی متفاوت، تنوع قومی و فرهنگی غنی و آثار تاریخی فراوان، در اشکال شهری و روستایی و جاذبه‌های تاریخی و فرهنگی بسیار، نظیر کشوری پهناور در قالب یک استان جای داده شده است. چشم‌انداز فارس، طیف وسیعی از فعالیت‌های گردشگری را از جمله طبیعت گردی، گردشگری مذهبی، گردشگری سلامت، گردشگری تاریخی - فرهنگی را شامل می‌شود. فارس در حال حاضر سالانه تعداد بیشماری بازدیدکنندگان داخلی و خارجی را جذب می‌کند و رتبه اول را در کشور به خود اختصاص داده است. در نیمه نخست سال ۹۵ تعداد ۴۸ هزار گردشگر خارجی از فارس دیدن کرده‌اند که نسبت به مدت مشابه سال قبل در حدود ۲۵ درصد رشد داشته است. اداره کل میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی استان فارس، مسئول ایجاد، توسعه و بهره‌برداری از تاسیسات مربوط به گردشگری و برنامه‌ریزی، تعمیرات و یا توسعه امکانات گردشگری از طریق جذب سرمایه‌گذاری‌های مستقیم و یا ارائه وام به بخش خصوصی و همکاری با این بخش در جهت صدور مجوزها و نظارت بر ایجاد و مدیریت هتل‌ها، رستوران‌ها و آژانس‌های مسافرتی و احراز صلاحیت و رتبه‌بندی این واحدها می‌باشد.

۴. حوزه‌های گردشگری

به منظور تنوع بخشیدن به منابع رشد اقتصادی و درآمدهای ارزی و همچنین ایجاد فرصت‌های شغلی، توسعه حوزه‌های مختلف صنعت گردشگری از اهمیت فراوانی برخوردار خواهد بود. مطالعه در حوزه‌های مختلف گردشگری باید نظام‌مند باشد و تمام عناصر تشکیل‌دهنده‌ی این نظام باید جز به جز شناسایی گردد و ارتباطشان

با یکدیگر و با توسعه اقتصادی بررسی گردد. شناسایی پتانسیل‌های موجود در مزیت‌های گردشگری استان از یک سو علاقه‌مندی گردشگران خارجی و داخلی را برای هر بخش پوشش می‌دهد و از طرف دیگر حضور گردشگران، درآمدهای حاصله از گردشگری را در تمامی حوزه‌ها به طور متوازن افزایش خواهد داد. بنابراین بررسی این حوزه‌ها و نقش آنها در افزایش سهم ارزش افزوده آن در تولید ناخالص داخلی از اهمیت بسزایی برخوردار است.

۴-۱. گردشگری تاریخی - فرهنگی

استان فارس همواره به عنوان یکی از بزرگترین مراکز فرهنگی - تاریخی در عرصه ملی و بین‌المللی مطرح بوده است و به دلیل وجود آثار ارزشمند تاریخی - فرهنگی جاذبه‌های طبیعی و کالبدی و موقعیت اقتصادی و خدماتی همیشه مورد توجه گردشگران ایران و جهان بوده است. در حال حاضر در میان حوزه‌های گردشگری در کشور، گردشگری تاریخی - فرهنگی در استان فارس بیشترین سهم را هم از لحاظ تعداد گردشگران داخلی و خارجی و هم از بعد بهبود وضع اقتصادی استان دارد. مهم‌ترین عوامل قوت در توسعه صنعت گردشگری تاریخی - فرهنگی در استان، مناسب بودن آب و هوا برای جذب توریست، شهر پارسه و پاسارگاد با قدمت ۲۵۰۰ ساله، آرامگاه شعرای بنام حافظ، سعدی، خواجه‌ی کرمانی، مجموعه بزرگ زندیه شامل حمام، مسجد و بازار وکیل، وجود مراکز اقامتی در بافت قدیمی شهر شیراز، نزدیکی اماکن تاریخی به مرکز شهر، بازارچه‌های شهری و روستایی (عرضه‌کننده صنایع دستی) در قالب بافت سنتی می‌باشند.

شیراز به عنوان پایتخت فرهنگی کشور، با حدود ۱۰۰ هزار گردشگر خارجی در سال، به صورت مستقیم تولید ناخالص داخلی استان را تحت تاثیر قرار می‌دهد و باعث ایجاد اشتغال، افزایش درآمد سرانه و در نهایت توسعه استان خواهد شد. راه‌اندازی بازارچه‌های فصلی سنتی متناسب با تقاضای گردشگران، ایجاد مراکز اقامتی جدید، بهبود حمل و نقل درون شهری برای رفاه حال گردشگران خارجی و داخلی، توسعه و ایجاد رستوران‌های سنتی، استخدام بیشتر راهنمایان گردشگری و غیره به صورت مستقیم و غیرمستقیم بر ایجاد شغل، رونق عمرانی و در نهایت گردش چرخه اقتصادی استان کمک خواهد کرد. به منظور تحقق این امر دولت باید با ارائه حمایت‌ها و تسهیلات مناسب زمینه حضور بخش خصوصی برای توسعه زیرساخت‌های گردشگری استان را فراهم کند.

۴-۲. گردشگری سلامت

در میان حوزه های مختلف گردشگری، گردشگری سلامت و زیرمجموعه های آن به دلیل قابلیت ها و مزیت های رقابتی آنها از توجهی دو چندان برخوردار شده و رشد شتابانی را در میان سایر اشکال گردشگری از خود نشان داده است. نقش گردشگری پزشکی به عنوان یکی از اجزای صنعت گردشگری از طریق هتل ها، شرکت های هواپیمایی، فعالیت های رفاهی - تفریحی و تمام زیر ساخت های مرتبط با صنعت گردشگری در ارتباط است. هفت درصد از گردشگران تمامی دنیا را گردشگران سلامت تشکیل می دهند. امروزه بسیاری از کشورها امکانات جذب توریست درمانی را به شکل مصنوعی ایجاد کرده اند. ایران که از نظر شرایط مساعد آب و هوایی در رتبه دهم دنیا قرار دارد، با توجه به جاذبه های تاریخی، طبیعی، فرهنگی و کارنامه درخشان پزشکی می تواند پیشرو در این شاخه از گردشگری باشد.

استان فارس نیز به دلیل موقعیت جغرافیایی خود خاستگاه جذب گردشگران از سراسر دنیا به ویژه کشورهای حوزه خلیج فارس می باشد. پایین و مقرون به صرفه بودن قیمت خدمات درمانی و گردشگری (در مقایسه با دیگر کشورهای منطقه و کشورهای رقیب)، تنوع و کیفیت بالای خدمات بهداشتی - درمانی، دارا بودن رتبه سوم جهان در زمینه پیوند اعضا، وجود منابع مجرب انسانی در همه سطوح خدمات بهداشتی - درمانی، انجام انواع جراحی های زیبایی و همچنین وجود پژوهشگاه های سلول های بنیادی رویان و بهترین مراکز درمان ناباروری در این استان از پتانسیل های مهم جذب گردشگران سلامت می باشد. گردشگری سلامت از طریق رقابت شدید بین کشورهای منطقه در زمینه جذب گردشگران پزشکی و گسترده گی ارائه خدمات بهداشتی، درمانی و پزشکی باعث خلق شغل های جدید در بخش های دیگر غیر از بخش خدمات و درمان و کاهش نرخ بیکاری و رشد و توسعه بخش خصوصی و موسسات بیمه خواهد شد. انعقاد قراردادهایی با کشورهای دیگر خصوصاً کشورهای اسلامی در زمینه همکاری های پزشکی باعث توسعه روابط تجاری و ارزآوری خواهد شد به صورت غیر مستقیم باعث افزایش ارزش افزوده این بخش در تولید ناخالص داخلی خواهد شد. الزام مراکز ارائه خدمات پزشکی و درمانی به فعالیت در چارچوب استانداردهای بین المللی و کنترل و نظارت بر قیمت و کیفیت خدمات ارائه شده، توسعه زیرساخت های حمل و نقل، امکانات مراکز اقامتی، امکان دسترسی سریع و آسان به اینترنت جهت برخورداری گردشگر از اطلاعات مورد نیاز پزشکی و درمانی، باعث خواهد شد که به مرور زمان سرمایه گذاری در این بخش از گردشگری استان افزایش یابد و به تبع آن رشد اقتصادی را حاصل نماید.

۳-۴. گردشگری مذهبی

یکی از مهمترین انگیزه‌های مهم گردشگری در جهان، انگیزه مذهبی و زیارتی است. این نوع گردشگری یکی از پایدارترین انواع گردشگری‌هاست. در این راستا بقاع متبرکه علاوه بر نقش و تأثیر مذهبی می‌توانند بر عمران و آبادانی منطقه تأثیرگذار باشند و در کنار فضای معنوی، فضای تفریحی نیز برای مردم ایجاد کنند. بازیابی روانی، آرامش روح، لذت بردن از فضای معنوی، مشاهده جلوه مختلف آداب و رسوم زیارتی، محصولات معنوی، شناخت فرهنگ معنوی و احیای غرور ملی، از مهمترین کارکردها و اثرات گردشگری مذهبی در جامعه می‌باشد. در ایران این جاذبه‌های فرهنگی - مذهبی (امامزادگان، زیارتگاه‌ها، مساجد تاریخی، حسینیه‌ها و ...) در کنار اجرای مراسم مذهبی در آنها که ریشه در باورها و اعتقادات دارند، منجر به پیوند بین فرهنگ و مذهب شده است و تعداد زیادی از گردشگران مذهبی را به خود جذب کرده است. استان فارس نیز به عنوان سومین حرم اهل بیت، به یکی از مهمترین محورهای گردشگری مذهبی و زیارتی کشور تبدیل شده است که با پایگاه‌های دینی و مذهبی جهان ارتباط برقرار کند. حرم مطهر شاهچراغ(ع) و سید میر محمد، امام زاده سیدعلاءالدین حسین، مسجد وکیل، و مسجد نصیرالملک از جمله مهمترین اماکن مذهبی - زیارتی استان به شمار می‌روند. بنابراین اهمیت و ضرورت توسعه گردشگری مذهبی با کارکردهای آن مانند درآمدزایی، رشد در حوزه اقتصاد در سطح منطقه‌ای و مهمتر از آن کارکردها و اثرات آن در گسترش ارزش‌های اعتقادی و فرهنگ اسلامی - ایرانی در سطوح منطقه‌ای، ملی و بین‌المللی می‌تواند مورد توجه برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران در جهت ایجاد زیرساخت‌های لازم قرار گیرد.

گردشگری مذهبی از دیدگاه گردشگران و ساکنین منطقه دارای منافع بلندمدت است و باعث توسعه پایدار فرهنگی و منطقه‌ای می‌شود. گردشگری مذهبی با شکل‌های بدیع خود، اقتصاد محلی را تقویت می‌کند و باعث بهبود زیرساخت‌های اساسی در منطقه، ایجاد اشتغال، افزایش درآمدها و بهبود اقتصادی می‌شود. به طور کلی دو نوع گردشگر مذهبی وجود دارد:

(۱) گردشگر داخلی که عموماً داخل همان کشور قرار دارند و عموماً به مذهب یا آیین‌های مذهبی مکان موردنظر آگاهی دارند.

۲) گردشگر خارجی که عموماً از یک کشور دیگر می‌آید و از آیین‌های مذهبی، مکان موردنظر اطلاع کمتری دارد.

از آنجاییکه اماکن مذهبی شیراز به طور خاص در بافت قدیمی شهر می‌باشد، وجود بازارچه‌های قدیمی با آرایه‌های مذهبی توجه گردشگران را به خود جلب می‌ند. همپوشانی مذهبی با کشورهای همسایه به ویژه کشورهای حوزه خلیج فارس در توسعه گردشگری مذهبی موثر می‌باشند.

۴-۴. گردشگری صنعتی

بر اساس تعاریف، گردشگری صنعتی نوعی گردشگری مشتعل بر دیدار از شرکت‌ها و صنایعی است که فعالیت اصلی آنها گردشگری نیست و دیدار از پروسه تولید، ماشین‌آلات، کاربرد ابزارها و فنون و سابقه تاریخی صنایع است که برای گردشگران صنعتی جذابیت دارد. این نوع از گردشگری، فعالیت‌های فراغتی انسان را بیشتر در محیط صنعتی امکانپذیر می‌سازد و مبتنی بر مسافرت‌های هدفمند، توأم با آموزش، مطالعه و بازدید از جاذبه‌های صنعتی و بهره‌گیری از پدیده‌های متنوع آن است. گردشگری صنعتی از طیف گسترده‌ای از گزینه‌های ویژه تشکیل شده که از بازدید علمی دانش‌آموزان و دانشجویان تا دیدار صنعتگران برای عقد قرارداد و یا سفر گردشگر به عنوان بخشی از یک مسافرت را شامل می‌شود. چشم‌اندازها و مناظر زیبای مجموعه‌های صنعتی از جمله فرایندها و سالن‌های تولید، کارگاه‌های ویژه، تحقیقات و توسعه سازمان صنعتی از جاذبه‌های گردشگری پذیر این نوع گردشگری است.

این نوع گردشگری در برخی کشورهای اروپایی و کشورهایی نظیر چین، کره جنوبی و ایالات متحده به سرعت در حال توسعه و کسب اعتبار است. منطقه کوانگجو چین به عنوان یکی از پیشروان توسعه گردشگری صنعتی مطرح است و سیاستگذاران توسعه گردشگری در این کشور توانسته‌اند با برنامه‌ریزی و به کارگیری شیوه‌های تبلیغاتی، گردشگران زیادی را برای دیدار از صنایع این منطقه جذب کنند. از منافع دیگر این طرح نیز می‌توان به سازماندهی مسافران و افزایش آگاهی آنان و به تبع آن افزایش طول مدت اقامت آنها اشاره کرد که به دنبال خود منافع اقتصادی و اجتماعی بی‌شماری از جمله اشتغالزایی، درآمدزایی، حفظ فرهنگ بومی منطقه، اعتلای سطح آگاهی جامعه را برای منطقه و صنایع موجود به دنبال خواهد داشت. بی تردید رویکرد جامع به توسعه منطقه و برنامه‌ریزی و مدیریت استراتژیک مبتنی بر گردشگری صنعتی می‌تواند نقش تعیین‌کننده‌ای در توسعه داشته باشد.

وجود منطقه ویژه اقتصادی شیراز، شرکت شهرکهای صنعتی، پالایشگاه و پتروشیمی شیراز از جمله پتانسیل‌های گردشگری صنعتی در استان محسوب می‌شوند که استفاده بهینه از آنها می‌تواند در شرایط پساتحریم چرخه اقتصادی استان را به حرکت درآورد. ایجاد اماکن اقامتی و همچنین راه‌اندازی رستوران و سایر اماکن رفاهی برای مهمانان و گردشگران همراه با برنامه‌ریزی و کار کارشناسی می‌تواند بخش گردشگری و صنعت را همزمان با یکدیگر توسعه و رونق دهد. بازدید افراد مختلف از این صنایع و مراکز، فرصت مناسبی برای صاحبان صنعت و شرکتهای صنعتی فراهم می‌آورد تا از نزدیک به تبلیغ کالای خود بپردازند و زنجیره‌های دیگری بر چرخه عرضه و تقاضا بیفزایند.

پذیرش و حضور هیات‌های تجاری در استان ضمن بازدید از این مراکز باعث ایجاد سرمایه‌گذاری‌های مشترک، راه‌اعطای نمایندگی محصولات ایرانی به کشورهای دیگر، امضای تفاهمنامه‌های همکاری در زمینه‌های مختلف، انجام مذاکره و عقد قراردادهای تجاری، همکاری در زمینه توسعه و... از جمله نتایج اعزام و پذیرش هیات‌های تجاری بوده است، که نقش بسیار موثری در توسعه گردشگری صنعتی ایفا خواهد کرد.

۵. جمع بندی

اگر به آثار و پیامدهای مثبت ناشی از گردشگری در جوامع و اجتماعات محلی به درستی نگریسته شود و منافع گردشگری به درستی توزیع شود، می‌تواند سطح زندگی مردم را بهبود بخشد؛ توسعه گردشگری با ایجاد مشاغل در بخش‌های مختلف اقتصادی و نیز با افزایش درآمد افراد به واسطه پدید آوردن مشاغل جدید با دستمزد بهتر بر ساختار اجتماعی تأثیر می‌گذارد. از طرفی توسعه گردشگری بخشی از اعتبارات لازم را برای بهبود بخشیدن به خدمات و تسهیلات جوامع محلی تأمین می‌کند. گسترش تسهیلات شهری، زیرساخت‌ها و تسهیلات اجتماعی - فرهنگی به واسطه توسعه گردشگری سبب شتاب‌گیری شهرنشینی در مفهوم مثبت آن و جلوگیری از جریان یافتن سیل روستاییان به سمت شهرها و مراکز صنعتی می‌شود.

گردشگری چنان‌که به‌خوبی برنامه‌ریزی شود، می‌تواند نیروی پرتوانی برای حفاظت از میراث فرهنگی و طبیعی هر منطقه باشد، الگوهای فرهنگی موجود در زمینه مذهب، سنت‌ها، جشن‌ها، سبک زندگی، فعالیت‌های اقتصادی و سنتی، سبک معماری محلی، هنر و صنایع دستی، لباس، هنرهای نمایشی، موسیقی، جاذبه‌های مهمی برای گردشگران محسوب می‌شوند و گردشگری کمک می‌کند تا حفظ این یادبودها و الگوها توجیه شود.

اگر به استان پهناور و استراتژیک فارس نگریسته شود، نقش بازیگران عرصه گردشگری بیش از پیش مشهود است؛ چرا که این استان با قدمت چند هزار ساله از ظرفیت عظیم گردشگری تاریخی، فرهنگی، مذهبی، طبیعت گرا و .. برخوردار است. گردشگری در استان فارس جایگاه خاص خود را دارد، صنعتی که می تواند و باید موتور محرکه اقتصاد این استان باشد، صنعتی که می تواند اقتصاد مقاومتی را یاور باشد و به درونزایی ظرفیت ها جهت بدهد.

با توجه به موارد مذکور و شرایط اقلیمی و طبیعی کشورمان و فرهنگ غنی اسلامی و ایرانی، صنعت توریسم می تواند به صنعتی پردرآمد برای کشور تبدیل شود. توجه به توسعه زیرساختهای این صنعت جذاب، رقابتی کردن خدمات گردشگری و اصلاح رفتار تک تک افراد جامعه نسبت به توریستهای وارده به کشور، راه اندازی هتل های جدید و ارتقا کیفیت هتلها و مراکز اقامتی موجود، شرکت های هواپیمایی، فرودگاه ها آژانسهای مسافرتی و خدمات تفریح و سرگرمی که در ارتباط مستقیم با گردشگران می باشند، می تواند رشد روز افزون این صنعت، و افزایش سهم ایران از صنعت جهانی گردشگری و اشتغال بخش عظیمی از نیروی کار کشور به طور مستقیم و غیرمستقیم ایجاد نماید و تاثیر بسزایی در توسعه اقتصادی استان به همراه داشته باشند.

۶. منابع

- احمدی شاپورآبادی، محمدعلی، احمد سبزابادی (۱۳۹۰)، تحلیلی بر ظرفیت های توسعه گردشگری مذهبی - فرهنگی کلان شهر قم، فصلنامه مطالعات ملی، سال دوازدهم، شماره ۲، صفحات ۱۱۲-۸۳.
- آقاجانی، معصومه، سعید فراهانی فرد (۱۳۹۴)، گردشگری مذهبی و عوامل موثر بر آن (مطالعه موردی ایران)، فصلنامه سیاست های راهبردی و کلان، سال سوم، شماره ۹، صفحات ۶۶-۴۳.
- ایمانی خوشخو، محمدحسین، سعید داغستانی (۱۳۹۳)، سرانه های گردشگری: ابزار مدیریت و برنامه ریزی توسعه، فصلنامه مدیریت شهری، شماره ۲۸، صفحات ۳۲-۱۹.
- تقوایی، مسعود، مجید گودرزی (۱۳۹۴)، تدوین و الویت بندی راهبردهای توسعه گردشگری پزشکی (مطالعه موردی: کلانشهر شیراز)، نشریه پژوهش و برنامه ریزی شهری، سال هفتم، شماره ۲۴، صفحات ۲۲-۱.

تابلی، حمید، نجمه کمالی (۱۳۸۹)، جایگاه توریسم درمانی در اقتصاد کشور ایران بویژه استان فارس، اولین همایش بین المللی مدیریت گردشگری و توسعه پایدار، دانشگاه آزاد اسلامی مرودشت.

جعفری صمیمی، احمد، شیما خبره (۱۳۹۲)، اثر گردشگری مذهبی بر رشد اقتصادی استان های ایران، فصلنامه فضای گردشگری، سال چهارم، شماره ۱۵، صفحات ۸۶-۱۰۳.

حسن زاده، فریبا (۱۳۹۲)، گردشگری سبز، محیط زیست و توسعه پایدار، فصلنامه فضای گردشگری، سال چهارم، شماره ۱۴، صفحات ۳۹-۴۷.

حصیلی، سارا، مهسا فلاح نیا (۱۳۹۳)، بررسی پتانسیل های اکوهتل در استان فارس و نقش آن در توسعه پایدار صنعت گردشگری، مجموعه مقالات اولیت کنگره بین المللی افق های جدید در معماری و شهرسازی.

سرابی، محمد حسین، مسلم شمشیری (۱۳۹۰)، بررسی وضعیت گردشگری در شهر شیراز در راستای توسعه پایدار با استفاده از تکنیک SWOT، فصلنامه علمی- پژوهشی جغرافیا و برنامه ریزی محیطی، سال بیست و چهارم، پیاپی ۴۹، شماره ۱، صفحات ۸۸-۶۹.

سپهرنیا، رزیتا (۱۳۹۴)، نگرش خلاق به صنعت گردشگری در ارتقا سرمایه فرهنگی در ایران، فصلنامه علمی- پژوهشی ابتکار و خلاقیت در علوم انسانی، دوره چهارم، شماره ۴، صفحات ۷۰-۵۱.

شربتبی، اکبر (۱۳۹۴)، بررسی نقش گردشگری در توسعه اقتصادی استان گلستان، فصلنامه علمی - پژوهشی دانشگاه گلستان، سال ششم، شماره پانزدهم، صفحات ۵۹-۴۳.

ضیایی، محمود، مهدی حقیقی کفاش، قاسم جعفری (۱۳۹۵)، چگونه در گردشگری سلامت برند شویم، مجله اقتصاد آسیا، شماره ۵۴۶، صفحات ۲۳-۲۲.

فیروزجائیان، علی اصغر، ندا یوسفی، سیداحمد میرمحمد تبار (۱۳۹۳)، تحلیل کارکردی گردشگری مذهبی در ایران، (فرا تحلیلی از تحقیقات موجود)، مجله برنامه ریزی و توسعه گردشگری، سال سوم، شماره ۸، صفحات ۱۴۳-۱۶۵.

گلشیری اصفهانی، زهرا، عبدالرضا رکن الدین افتخاری، مهدی پور طاهری (۱۳۹۲)، تحلیل فضایی امنیت گردشگران سلامت در مناطق روستایی ایران، فصلنامه ژئوپلیتیک، سال یازدهم، شماره ۲، صفحات ۱۹۷-۱۷۴.

متقی، سمیرا(۱۳۹۵)، بررسی تاثیر عوامل موثر بر رشد اقتصادی کشور ایران با تاکید بر صنایع غیرنفتی (مطالعه موردی : صنعت گردشگری)، فصلنامه علمی - پژوهشی و بین المللی انجمن جغرافیای ایران، سال چهاردهم، شماره ۴۹، صفحات ۴۰۱-۲۸۹.

ملکی، سعید، هادی علیزاده(۱۳۹۲)، تحلیل و پیش بینی شاخص های پایداری در صنعت گردشگری ایران، فصلنامه علمی - پژوهشی فضای جغرافیایی، سال پانزدهم، شماره ۵۰، صفحات ۵۸-۳۹.

نوری، غلامرضا، هاجر پاکباز(۱۳۹۰)، ارزیابی قابلیت های اکوتوریسمی و نقش آن در توسعه گردشگری استان فارس با بهره گیری از مدل برنامه ریزی استراتژیک SOWT، همایش منطقه ای جهاد اقتصادی رهیافت ها و راهبردها.

نیلی پور، علی اکبر، مسعود تقوایی، محمدحسین نصر اصفهانی، مجید کوهی اصفهانی(۱۳۹۴)، شناسایی و اولویت بندی عوامل موثر در توسعه گردشگری سلامت، فصلنامه علمی - پژوهشی نگرش های نودر جغرافیای انسانی، سال هفتم، شماره ۴، صفحات ۶۱-۴۵.